

Прегледни рад

UDC: 911.2:551.4(497.15)
DOI: 10.2298/IJGI1103095V

ГЕОМОРФОЛОШКЕ СПЕЦИФИЧНОСТИ КАО ТУРИСТИЧКА АТРАКТИВНОСТ ТРЕБИЊА

Дајана Вукојевић¹*

Филозофки факултет, Универзитет у Источном Сарајеву, Босна и Херцеговина

Примљено 11 априла 2011; рецензирано 11 маја 2011; прихваћено 25 октобра 2011

Апстракт: Требињска општина је смјештена у сливу ријеке Требишњице, на крајњем југу Босне и Херцеговине. Између Билеће, Љубиња, Равног, Херцег Новог, Дубровника и Никшића, развио се врло специфичан и препознатљив крашки предио кога чине поља у кршу, брдско-планински оквир (Леотар, Бијела Гора, Зубачке планине) и велики број голих кречњачких брда и површи са свим микро облицима холокарста. Аутор у раду потенцира туристичку атрактивност специфичних геоморфолошких облика који се могу туристички валоризовати.

Кључне речи: Требиње, Попово поље, Требињско поље, холокарст, Леотар..

Увод

Општина Требиње простире се од 42° 42' СГШ и од 18° 20' ИГД, између двије области: на сјеверу планинске, а на југу приморске. Ове двије области, налазе се на растојању од 100-130 km и повезане су саобраћајницама преко територије Херцеговине.

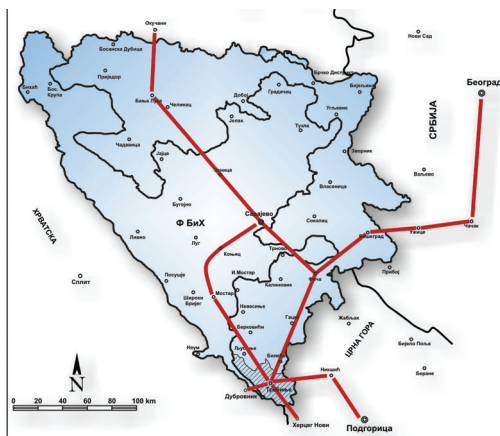
Веома важно обиљежје географског положаја Требиња, огледа се у томе што се налази на подручју приморске, источне Херцеговине, на тремеђи Босне и Херцеговине, Хрватске и Црне Горе. Природну физиономију Требиња и његовог окружења чини крашко, Требињско поље и препознатљив крашки брдско-планински оквир (Леотар, Бијела Гора, Зубачке планине) и велики број голих кречњачких брда и површи са свим микрооблицима холокарста.

Трбиње је смјештено на крајњем југу Босне и Херцеговине, у сјевероисточном дијелу Требињског поља, на надморској висини од 274 m. Цијелом територијом протиче ријека Требишњица. Подручје се налази у

---

¹ dajanavukojevic@gmail.com

Хуминама (ниска Херцеговина²), на уском појасу који дијели подручје крашких језера од Јадранског мора. Град је смјештен у залеђу Јадрана, прецизније, у залеђу дубровачко-херцегновског приморја. Општина Требиње обухвата површину од 904 km². На сјеверу, Требиње се граничи са Билећом, на сјеверозападу са Љубињем, на западу са општином Равно, југазападу са Дубровником, југу са Херцег Новим и на истоку са Никшићем.

Скица 1. Положај Требиња у Босни и Херцеговини

Геолошка структура простора

Географски простор општине Требиње захватају крашка поља Источне Херцеговине. Рецентни макро-површински облици рељефа у кршу предиспонирани су неотектонским процесима на овом и ширем простору, а обликовани су углавном корозивним и флувијалним процесима (Гњато, Р., 1991).

То је саставни дио велике геотектонске јединице „Високог Крша” и изграђен је скоро искључиво од стијена седиментног поријекла и то кречњака и доломита. Кречњаци преовлађују у толикој мјери, да се слободно може рећи да изграђују преко 90% читаве области. У области тока Требишњице заступљене су стијене мезозојске старости развијене у

---

² Под ниском Херцеговином подразумијева се простор до 500 м.н.в. Овај појам има више квалитативно значење, јер означава просторе са релативно јаким материјалним утицајима, што се одражава на структуру културног пејзажа. (Гњато. Р., 1991).

кречњачким и доломатичним фацијама. Најстарије терене представљају тријаски доломити који се налазе на простору Гранчарева и пружају се, заузимајући све већи простор према истоку, горњетријаске су старости. Творевине јуре представљене су кречњацима који су лијепо слојевити, а мјестимично се у кречњацима јављају и слојеви лапораца који су чешћи у доњим дијеловима серије. У лијаским кречњацима чести су банци препуни литиотиса, нарочито на путу од Арсланагића Моста према Ластви, док су у области простирања јурских кречњака, узводно од Ластве врло чести мегалодиси а литиотиса има мање. Творевине креде такође су развијене у кречњачкој фацији, само за разлику од јурских садрже много више доломита. У ужој области тока ријеке Требишњице заступљене су формације мезозоика, од горњег тријаса до горње креде. У серији тих седимената недостају поједини одељци, што је случај нарочито са доњом кредом. Све творевине развијене су претежно у кречњачкој фацији, чиме су створени услови за карстификацију која је на појединим мјестима потпомогнута још и интензивном тектоником (Сикошек, Б., 1954).

Основни структурни облици у тектоници области Требиња јесу антиклинале и блокови-краљушти. Дио терена око врела Око (око 4 км, источно од Требиња) до Билеће припада првима, док краљушти, односно мањи самостални блокови изграђују област од врела Око до Мокрог поља код Требиња, које је формирано на челу краљушти. Генеза тих структурних облика условљена је самим мјестом тих области у динарском стаблу орогена, с обзиром да се Требиње налази у области спољних Динарида, те припада типичном холокрасту (Сикошек, Б., 1954).

Геоморфолошке специфичности као туристичка атрактивност Требиња

У морфолошком погледу ово је простор типичних крашких терена са изразито развијеним свим облицима карсне ерозије, почев од шкрапа и вртача, до увала и карсних поља. Поред крашких поља, истичемо значај већих карстних увала и бројних вртача.

Требињско и Попово поље

Попово поље заузима површину од око 4 500 ha. Само поље је на висини од 227 до 251 m.n.v, док брда и планине које поље окружују су знатно височији. (Жаба 953 m, Братогошац 868 m, Врањак 1073 m и Бјелашница-Шиљевац 1296 m). Карактеристични су, такође, превоји који окружују поље и преко којих Попово поље комуницира са околином. Најзначајинији су они на релацији Завала-Орахов До-Славо, затим Равно-Требиње-

Чепикући, Хутово-Градац-Неум, Доње Храсно-Чапљина, Котези-Љубиње и Драчево-Трбиње (The Devon Karst Research Society, 2009). Ово поље је полигенетско, тектонски је предиспонирано, с ријечном акумулацијом уравњено. Корозивним процесом рубни дијелови поља мјестимично су избушени вртачама (Гњато, Р., 1991).

Карта 1. Физичко-географска карта Трбиња са околином

Попово поље садржи више морфолошких подручја, карстно морфолошких и карстно хидролошких подјединица (The Devon Karst Research Society, 2009). Трбињско и Попово поље повезани су релативно кратким долиним сужењем Трбишњице, а одвојени карстом заравни Луга, релативне висине, од свега неколико метара. Зараван Луга се наставља у Шуму, такође простор типичног холокраста, а овај прелази у Трбињско поље. Главна морфолошка подјединица Поповог поља, на истоку је Трбињско поље, које, такође, садржи своју морфолошку подјединицу, Мокро поље. Морфолошки, Трбињско и Мокро поље обухватају подручје од око 12 km. У пољу су се развили сви површински и подземни облици. У ширем смислу, геолошки, Попово поље обухвата уравњени простор међу брдима од Трбиња на југоистоку до Хутова на сјеверозападу. У ужем смислу Попово поље је доњи, сјеверозападни дио долине Трбишњице који прекривају плодни наноси земље. Унутар Поповог поља јасно се распознају три природне цјелине (The Devon Karst Research Society, 2009):

– Мокро поље, јужно од Трбиња, клинастог облика, површине 18 km², надморске висине 268-275 m;

– Требињска шума, каменита зараван од Требиња до Пољица дуга 23 km, просјечне ширине 4-8 km и површине око 115 km². Дио од Дражина Дола до Хума се назива Шума, а низводније до Пољица - Луг. Потпуно је без наноса, окршене површине, нагрижене многобројним вртачама и понорима. Требишњица је усјечена у камену површину и до 7-8 m. Надморска висина 250-270 m;

– Попово поље, у ужем смислу, простор између Пољица и Хутова. Прекривају га плодни (алувијални) наноси дужине око 37 km, ширине 1-3 km, дакле, површина 68,4 km². Надморска висина 220-250 m. Од Пољица до Равног зове се Горње поље, а од Равнога до понора Требишњице Доње поље.

Требињско поље представља веома карактеристичан дио Поповопољске удолине, која генетски и морфолошки чини сложену творевину. То је, у ствари, пространо проширење у долини Требишњице које се према њој протеже трансверзално, захватајући простор од око 18 km². Поље је неправилног облика и од сјевера стално се сужава према југу. Дужа оса поља пружа се правцем сјевер-југ. По овој оси Требињско поље дуго је око 6,5 km. Краћа оса, оријентисана по правцу исток-запад, знатно је мања и варира у границама од од 1 km (у простору села Згоњево) до 3,8 km (на потезу Требиње-Мостаћи). Читав простор поља јако је уравњен и има надморску висину дна између 268 и 275 m (Зубчевић, О., 1976).

Из алувијалних наноса од села Придворци издиже се рашчлањени Велики хум, типични крашки хумац, висок 404 m. Поред њега на сјеверном ободу поља, нарочито око насеља Засад и Мостаћи, према алувијалној равни, пружа се још неколико изолованих хумова, који су сасвим ниским пречагама везани за ободно подручје. Релативне висине им нигдје не прелазе 15 m (Зубчевић, О., 1976).

Сјеверном страном поља тече Требишњица, коритом које је усјечено у наталожене шљункове и пијескове. Међутим, иако веома изузетно корито Требишњице сеже и до кречњачке подлоге. Карактеристично је да према Гомиљанима и Дражиндолу, на кратком одстојању, низ корито Требишњице, надморске висине расту. Даље, преласком у Шуму, терен поступно и лагано пада према сјеверозападу. Из ободног подручја, са свих страна, а нарочито са сјевероистока и истока, ка равни поља пружа се више суводолина и корита рецентних бујичких токова, који су често дубоко усјечени у масу ободних планина. Посебно обиљежје овом дијелу долине даје велики број подземних крашких облика, који су као врела, еставеле и

понори размјештени дуж обода у готово свим правцима (Зубчевић, О., 1976).

Према западу Требињско поље прелази у крашку зараван Шуме и Луга. То је средишњи најпространији дио Поповске удолине. Под Шумом се подразумјева дио заравни, који се од насеља Гомиљани и Дражин до протеже до насеља Хум. Одавде, па према насељу Пољице, пружа се други дио заравни, који је познат под називом Луг. Цијела зараван је дужом осом динарског смјера дуга око 23 km, а широка 4-8 km. Укупна површина износи око 115 km². Шума и Луг изграђени су претежно у горњекредним кречњацима, који се пружају динарски (Зубчевић, О., 1976).

За разлику од Требињског и Поповог поља, зараван Требињске Шуме, како се често назива цио простор Шуме и Луга потпуно је без наноса. Данас је површина заравни јако скрашћена и нагрижена многобројним вртачама (The Devon Karst Research Society, 2009).

Због свог изгледа, а и због чињенице да су крашки облици готово по правилу једнаких дубина, Шума и Луг умногome подсећају на области плитког крша, у којима је дубина изградње крашких облика одређена дубином вододрживих стјенских творевина. Са дна равни издиже се велики број хумова. Зараван, по правилу, доста оштро прелази у ободно подручје. Иначе, она као цјелина лагано пада према сјеверозападу. Надморске висине свуда су између 270 и 250 m. Сјевероисточним ободом заравни протиче Требишњица, коритом које је на свој дужини тока усјечено у кречњаке (Зубчевић, О., 1976).

Попово поље, у ужем смислу, или Блато, посљедњи је најнижи дио Поповске удолине. Оно се највећим дијелом пружа правцем југоисток-сјеверозапад у којем се и постепено снижава. Висине дна незнатно варирају, између 250 и 220 метара. Дно је насуто растреситим наносима, који у површинском слоју представљају добро и прилично плодно тло. Укупна површина поља износи 68,4 km². Његова ширина није свуда једнака. Оно је најшире на свом почетку (близу 3 km), а најуже на крају, у близини насеља Хутово, гдје му ширина пада испод 1 km. Највећи дио Попова поља изграђен је у кречњацима и доломитима. Доломити имају подређено распрострањење. Попово поље се у основи пружа динарски. Међутим, у крајњем сјеверозападном дијелу мијења се правац пружања. Од Равног, заобилазећи масив Братогошћа, Попово поље прави полукружну окуку, и од села Веља Међа, па до краја прелази у упореднички правац протезања. Обод поља је дисециран. Из виших дијелова, нарочито са сјевероисточне стране, ка равни поља спуштају се многа точила у чијим су

најнижим дијеловима исталожене плавине. Иначе, поље је, изузев према Требињској шуми, са свих страна уоквирено вишим брдско-планинским склоповима, па цијела област веома подсјећа на “слијепу долину”. Руб Поповог поља пресијецају три типичне суводолине, од којих једна води према долини Неретве, а позната је под називом Хутовска удолина. Друга, Вала, протеже се од Завале до Сланог, на Јадранском мору, и трећа, од Струјића према Љубињу (Зубчевић, О., 1976).

Попово поље обликовано је из неколико различитих цјелина: Мокро и Попово поље су у почетку биле котлине које су настајале и шириле се примарним окршавањем. Потом су испуњене таложењем различитих материјала. Шумска зараван је настала ерозијом вапненачке површине.

У плеистоцену, геолошком раздобљу које је трајало око два милиона година, смијенило се неколико ледених и међуледених раздобља. Оштре климатске промјене дробиле су стијене, које су воде спирале и носиле у котлине. Запажене су три долине којима је с Орјена дотицала велика количина воде. Већ добрим дијелом окршена површина убрзано је преобликована: ширена је котлина и стварана пространа крашка зараван Требињске шуме. Бројни хумови рубом Попова поља представљају комплексе отпорнијих стијена које вода није успјела растворити. Снижавањем и уравњавањем данашњег подручја Требињске шуме, те испуњавањем депресије Попова поља омогућен је јединствен ток Требишњице до Хутова (Зубчевић, О., 1976).

У морфологији рељефа истичемо, поред поља, у међупланинском простору, значај карстних (крашких) увала. Оне могу достићи површину и до 20 km². У простору Источне Херцеговине специфичан облик рељефа чине корозионе заравни. И ово су простори изразитог крша, без воде, изузимајући падавинске, са обиљежјем деградиране вегетације.

Овај простор одликују и морфоскулптурни облици рељефа у кршу, па истичемо и изузетно велики број карстних вртача. У типичном холокрастном подручју, као што је Источна Херцеговина, развијени су подземни облици рељефа. На простору Требињске општине истичемо вриједност пећина и јама.

Пећина Вјетреница

Пећина Вјетреница налази се у југозападном дијелу Попова поља, недалеко од села Завала. Апсолутна висина пећинског отвора је 286 m. Отвор пећине се налази на 22 m релативне висине изнад корита Требишњице.

Вјетреница је добила име по једној интересантној метеоролошкој појави која је у њој запажена. У љетње доба године, када су ваздушне температуре изнад пећине много више него у њој, из унутрашњости пећине струји хладни ваздух према излазу. Његов шум чује се на неколико метара од отвора, зими када је температура спољашњег ваздуха нижа него у унутрашњости пећине, настаје супротно ваздушно струјање, тј. хладан ваздух струји у пећину гдје се загријава. Струје су изазване разликом у температури и ваздушном притиску, али су оне јако потенциране тиме што канали у којима се јављају стоје у вези са топографском површином (Радовановић, М., 1929).

Пећина Вјетреница дијели се на Горњу и Доњу Вјетреницу. Горња Вјетреница представља њен најстарији дио, а што се иде ниже, њени канали су по постанку све млађи. Доња Вјетреница је, млађа пећина, полигенетског поријекла, која је издубљена после стварања Горње Вјетренице. На њен постанак су утицали и водени фактори главног канала горње Вјетренице и многобројни токови, цурци и млазеви воде нижих канала у дубини). Ове пећинске канале дијели од топографске површине серија кречњачких слојева од више стотина метара дебљине (Радовановић, М., 1929).

Вјетреница је истражена у дужини од 7500 m. У испитаним каналима налази се неколико дворана. Прва дворана, од улаза у пећину широка је 10-15 m, дуга 35 m, висока 5-6 m, друга дворана, на 115 m од улаза, дуга је око 110 m, широка 15-25 m. Источно од Великог језера налази се највиша дворана Вјетренице, широка око 80 m, ова дворана се зове Цвијићева дворана. Има још дворана које су повезане каналима од 1-15 m. Травертински канал је огромних димензија, дужине око 120 m. У његовој десној страни налази се бијели салив. Споредни канал широк је 10-12 m, а висок је преко 15 m. Апсолутна висина највишег дијела главног канала прелази 330 m, више од пећинских врата за 62 m релативне висине. На 600 m од пећинских врата, идући главним каналом, одваја се с десне стране велики десни канал и завршава се на 483 m сифонским језером. Абсолонев канал испитан је од Горњег до Доњег језера на дужини од 780 m (Михић, Љ., 1976). Хидрографија Вјетренице веома је компликована. Међу многобројним језерима Вјетренице, према њиховим хидрографским особинама могу се издвојити двије глане врсте: стална или права језера, која се увијек одрже и при ниском хидрографском стању, и периодска или привремена језера, која обично пресуше крајем љета или почетком јесени; нека од њих не пресушују по више година, те чине прелазну форму између сталних и периодских језера (Радовановић, М., 1929).

На 775 метара од отвора пећине у Горњој Вјетреници, налази се велико периодско језеро, које је дуго 255 m, широко 30-35 m, дубоко до 4 m, што му даје епитет највећег подземног језера у бившој СФРЈ. Површина Великог језера лежи на апсолутној висини од 270 m, тј за 2 m више него пећински отвор, али дно језера има нешто мању висину од отвора. Сифонска језера пећине Вјетренице леже на различитим апсолутним и релативним висинама. Не постоји, један општи висински ниво у коме се она јављају. Горње језеро, из кога поток истиче, лежи на знатно већој апсолутној висини (270 m) од сифонског или Црног језера (244 m). У Горњој Вјетреници се налази водопад (од 3-4 m висине), чији се пад воде чује на удаљености од 300 m. Кроз главни канал пећине тече поток који прима при ниском хидрографском стању двије мале притоке: једну из тијесног канала на десној страни и другу из травертинског басена који падају према Великом језеру. Како су ови басени високо изнад дна канала, то би се могли уврстити у висеће травертинске басене или језера (Радовановић, М., 1929).

Пећина Вјетреница изузетно је богата сталктитима и сталгмитима, великим травертинским стубовима, великим травертинским саливима, циновским лонцима и осталим пећинским накитом.

Дубина јаме Доња Вјетреница од горњег отвора до дна износи око 20 метара, а од доњег улаза на страни главног канала Вјетренице износи само 11 m. Има и других јама у главном каналу Доње Вјетренице, од 20 m дужине и 18 m дубине. Одсјек којим се канал спушта у ову дворану представљао је водопад од 10 m висине још док није била извршена карстификација предњег дијела канала, а испод водопадног одсјека настало је доње језеро (Радовановић, М., 1929).

Пећина Вјетреница, представља велику атракцију за туристе. Куриозитетни су подземни облици ове пећине, њене дворане, сифони, саливи, сталактити, травертинска језера којих у пећини има око 130, водопади, струјања ваздуха и реликтна фауна, представљају привлачност, такође, и за проучавања спелеолога, биолога и хидролога.

Поред пећине Вјетренице туристичку вриједност предствљају још двије пећине. У непосредној близини града налази се позната Павлова пећина, изнад Петро-павловског манастира. Према народном предању у њој је боравио и крстио становништво Херцеговине апостол Павле. Туристичку вриједност има и Вилина пећина, код Горњег Чичева (Вукојевић, Д., 2010).

Планине као туристичка вриједност

На тромеђи Босне и Херцеговине, Црне Горе и Хрватске, између Боке Которске, Конавала, Требиња, Грахова и Црквица, смјестио се Орјен (1895 m) највећа динарско-приморска планина, окружен са свих страна, косама, гребенима и висовима који чине јединствену и атрактивну горостасну планинску цјелину. У рељефу Орјена највише је гребена на којима има преко педесет врхова већих од 1500 m надморске висине издвојено у пет међусобно различитих сектора. То су: западни или Врбањски простор; источни или Црквички сектор; сјевероисточни и сјеверни или Бијела гора; сјеверозападни или Добри До и крајњи сјеверозападни дио или Коњско-ораховачки сектор (Михић, Љ., 1976).

О рељефу планинског масива Орјена даје податак да се на површини од 403,9 km² налази 50 врхова са више од 1 500 m апсолутне висине, или 218 km² је простора изнад 1000 m надморске висине. Овакав рељеф представља свијет за себе. На планински рељеф изнад 1000 m надморске висине знатно је утицао рад леда и крашке ерозије. Ту се могу издвојити планински врхови у виду гребена, издижући се степенасто од југа према сјеверу. Централни дио обухвата читав низ високих врхова правилно пореданих у великом полукругу око Врбањског поља.

Циновски гребен Праса спаја средишњи са сјеверним дијелом планина орјенског састава, тј. повезује Орјен са неприступачним, романтичним Вучијим зубом (1805 m), Јастребицом (1867 m), Пазуом (1745 m), Реовачком гредом (1609 m) и пространом, шумовитом крашком висоравни Бијелом гором, која се пружа далеко на сјевер, све до Корјенића и Грахова. Према Грахову, стрмци Бојањег брда (1048 m) топографски су веома изразити и чине разводницу према Граховској ријеци. На запад од Бојањег брда посебну пажњу заслужује и Паљка продо или Пашовића продо због трансверзалног положаја према притокама Требишњице. Планина је најизразитија у сјеверозападном дијелу и на сјеверу, гдје се једино може пратити динарска тектоника, смјер сјеверозапад-југоисток. У том простору је и највећа површина с висином изнад 1500 m (Михић, Љ., 1976).

Бијела Гора површине 92 km² учествује у цјелокупној површини Орјена са 23 %. Значајно је да су велике површине Бијеле горе, 88,4 % изнад 1000 m, између 1200 и 1300 m 27,9 % (Риђановић, Ј., 1966). Са тих висина рељефно стрше издвојени врхови. Централно положени Лисац (1586 m) истиче се огољелим и стрмим странама, а тек онда висином над пошумљеном околином. Сјеверозападно од Лисца доминирају бјелогоричне шуме, према југоистоку преовладава сиви камењар и тек се на рубовима поново јављају мање шумске површине. Остали простор Бијеле горе карактеришу разноврсни облици покривеног и голог крша, затим већи, односно мањи

наноси који се издвајају од непосредне околине. Шумовити предјели Бијеле горе на сјеверној страни завршавају стрмо и нагло у дубоким долинама притока Требишњице (Заслепнице, Нудолске ријеке и Кунског потока) и у релативно отвореној завали Граховског поља (Михић, Љ., 1976).

Крш је основна и главна особина орјенског рељефа. Преиглацијални рељеф био је веома развијен, крашки процес био је веома интензиван. Глацијација је модификовала орјенски крш и мјестимично измијенила рељеф. Орјен је мозаик крша, типична крашка планина с богатством добро очуваних специфичних трагова плеистоцене глацијације. Ледено доба је оставило бројне трагове. Природне љепоте орјенских висова деценијама су одушевљавале многе планинаре, смучаре, туристе и научнике. Бијела гора је од Дубровника удаљена 55 km, од Херцег Новог 35 km, од Требиња 22 km. Ово говори да је блиска веза море-планина. Повезујући Бијелу гору са Јадранским морем и Требињем добија се једна изузетно атрактивна и јединствена туристичка цјелина са обиљем и богатством разноликих контраста и љепота, какве се ријетко гдје у свијету могу наћи.

Леотар

Планина Леотар (1224 m) је највећи кречњачки врх на подручју Требиња. Са сјевера гледа на Љубомирско Поље, а са југозапада на Требињско поље. Чврста грађа и литице Леотара нису спријечиле стварање многих класичних геоморфолошких облика као што су вртаче. Иако има и вертикалних јама највећи развој се десио испод земље. Окомите контуре Леотара нису обдарене са пуно вегетације и периодично су усјечене са паралелном површином канала, који преносе воду за вријеме обилних падавина. Просјечне падавине прожимају планински масив и подземне одводне системе. На мјесту гдје се спаја планински масив Леотара и Требињског поља могу се наћи многи извори (врела). Планина Леотар је познати ареал љековитог биља. (The Devon Karst Research Society, 2009).

Са јужне и југозападне стране планине Леотара могу се наћи многа брда у подножју планине. Слично као и врх планине Леотара неки од ових нижих узвишења као што су: Кабло и Клицање кориштени су за вријеме Аустро-Угарске окупације да би се створио низ утврђења, која гледају на Требиње и окружују га. Нека од ових утврђења и данас се користе, али не за војне сврхе. (The Devon Karst Research Society, 2009).

Табела 1. SWOT анализа геоморфолошких карактеристика

СНАГЕ	МОГУЋНОСТИ
<ul style="list-style-type: none"> - Морфогенетска и морфографска разноврсност као кључни чинилац разноликости и атрактивности пејсажа; - Изражени морфоскулптурни елементи који омогућавају широке визуре на занимљиве природне сцене, шетњу, вожњу бицикла, јахање, параглајдинг, планинарење; - Релативно лако доступни врхови узвишења који представљају атрактивне видиковце (Леотар, западне падине масива Зупци, Доње Полице (Црквина)); - Пећина Вјетреница, Павлова и Вилина пећина као мотиви и објекти за туристичке посјете, уз адекватно уређење и опремање; - Планина Орјен, са стрмим падинама на надморским висинама 1000-1895 метара као једини простор на територији општине са могућностима зимске рекреације. 	<ul style="list-style-type: none"> - Развијање туризма посебних интереса; - Трасирање туристичко-рекреативних стаза; стазе здравља; видиковци; - Спелеотуризам; - Едукативни центри (школе у природи, теренска настава, планинарски и излетнички центри и сл.); - Потенцијални скијашки терени на Орјену.
СЛАБОСТИ	ПРИЈЕТЊЕ
<ul style="list-style-type: none"> - Тешкоће изградње и одржавања мреже соских путева; - Тешкоће одржавања проходности локалних и регионалних путева у зимским условима на дионицама које иду вишим дјеловима терена или прелазе преко превоја (путеви: Завала-Орахов До-Слано, Фоча-Чемерно-Требиње, Драчево-Требиње, Равно-Требиње-Чепикући); - Неадекватна валоризација геоморфолошких вриједности у туристичке сврхе; 	<ul style="list-style-type: none"> - Игнорисати природне услове - Непоштовање носећег капацитета простора; - Одсуство стратегијских планова за активирање геоморфолошких туристичких вриједности.

Закључак

Територија требињске општине није изразито туристички простор. Међутим, Требиње и његова околина располажу са једним бројем високо потенцијалних природних и антропогених туристичких вриједности, које својом изузетном вриједношћу знатно премашују уско локалне, регионалне па чак и државне оквире. Уважавајући резултате остварене у овом раду у закључним разматрањима констатујемо да основну туристичку понуду у будућем развоју туризма треба градити на истицању значајних културолошких специфичности које посједује сам град Требиње са околним насељима и културно-историјским споменицима. Али као значајна, комплементарна туристичка вриједност и атрактивност геопростора требињске општине истичу се геоморфолошке специфичности типичног холокарста. На релативно малом географском простору (904 km²) развијени су специфични и врло атрактивни геоморфолошки облици крашког рељефа који, у комбинацији са климатским карактеристикама стварају аутентичан херцеговачки пејсаж. Он представља значајну туристичку атракцију коју у будућем туристичком развоју Требиња треба далеко више валоризовати.

Литература

- Гњато, Р. (1991). *Источна Херцеговина, регионалногеографски проблеми развоја*. Сарајево: Географско друштво Босне и Херцеговине
- Гњато, Р. и др. (2005). *Република Српска-туристички потенцијали*. Источно Сарајево: Завод за уџбенике и наставна средства.
- Михић, Љ. (1976). *Ластва код Требиња и Бијела гора у масиву Орјена*, Ластва.
- Радовановић, С., М. (1929). *Пећина Вјетреница у Херцеговини-морфолошко-хидролошка студија*, Београд: Српска краљевска академија наука.
- Риђановић, Ј. (1966). *Орјен*. Орјен: Радови Географског института свеучилишта у Загребу
- Сикошек, Б. (1954). Тектоника области Билећа-Требиње, *Зборник радова Геолошког института "Јован Жујовић"*, 7, 1-14.
- The Devon Karst Research Societi, UK (2009). *Dinaric karst in Bosnia and Herzegovina*, Plymouth, The Devon Karst Research Society.
- Вукојевић, Д. (2010). *Туристичко-географска анализа Требиња*. Магистарски рад. Пале: Филозофски факултет
- Зубчевић, О. (1976). *Долина Требињице у плеистеценом добу*. Сарајево: географски преглед XVIII-XIX, Географско друштво Босне и Херцеговине.